

De pil, controle en seksualiteit

Een exploratief onderzoek naar pilgebruik onder Nederlandse meiden

Anita Hardon & Ruth van Zorge

De pil is het meest gebruikte anticonceptiemiddel in Nederland. Van meiden tussen de 15 en 19, (al of niet seksueel actief) gebruikt bijna de helft de pil. Vanaf de jaren tachtig is het pilgebruik in Nederland met 30% gestegen. Deze stijging komt vooral door het toegenomen gebruik door meiden in die leeftijdscategorie. Dit artikel is een verslag van een exploratief onderzoek naar het gebruik van de pil door meiden tussen de 13 en 21 jaar, waarin hun ervaringen met de pil centraal staan. Uit het onderzoek blijkt dat meiden de pil vaak niet als anticonceptie gebruiken maar om hun menstruatie te regelen. Door te verwijzen naar een andere reden om aan de pil te gaan hoeven ze niet te praten over seks. Moeders geven vaak advies over pilgebruik.

[anticonceptie-pil, meiden, seksualiteit, controle, Nederland]

Inleiding

Het pilgebruik onder jonge, seksueel actieve vrouwen in Nederland is het hoogste ter wereld. Van de vrouwen tussen de 20 en 24 jaar die gebruik maken van anticonceptie, gebruikt 95% de pil, van meiden tussen de 15 en 19, (al of niet seksueel actief) gebruikt bijna de helft de pil (Brandt et al. 1996). Uit een onderzoek van Vennix (1990) blijkt dat de meeste pilgebruiksters op hun achttiende met de pil beginnen. Begin jaren negentig interviewde hij jongeren van gemiddeld 15,3 jaar: elf procent van de meiden bleek de pil te slikken. Het pil gebruik onder LBO- en MAVO-scholieres lag hoger dan dat van hun leeftijdgenoten op HAVO/VWO. Van de zeventienjarige meiden gebruikte 42% de pil, meestal voor anticonceptie, soms ook tegen cyclusstoringen en acne (Vennix 1990).

Het positieve effect van het pilgebruik is gemakkelijk in cijfers te vatten. Het aantal tienerzwangerschappen en abortussen in Nederland is het laagste ter wereld, niet omdat Nederlandse meiden later seksueel actief worden, maar omdat ze zich over het algemeen goed beschermen tegen ongewenste zwangerschappen. Daar de pil in deze leeftijdscategorie verreweg het meest populaire voorbehoedmiddel is, kan het 'succesvol voorbehoeden voor een groot deel aan het pilgebruik toegeschreven worden' (Brandt et al. 1996).

Om inzicht te krijgen in de populariteit en de vanzelfsprekendheid van het pilgebruik bij jonge vrouwen zijn de meningen van meiden over de pil, de manier waarop deze meningen gevormd worden en de wijze waarop de pil is ingebed in de levensstijl van meiden onderzocht. Het onderzoek was exploratief, met de bedoeling om hypothesen te formuleren voor verder onderzoek.

Voor medisch antropologen is het inzicht krijgen in een dominant cultureel patroon interessant. Echter ook voor artsen die anticonceptiemiddelen voorschrijven aan jonge vrouwen is het onderzoek ons inziens relevant. Vanuit een vrouwen-gezondheidsperspectief kunnen immers vragen gesteld worden bij het vanzelfsprekend gebruik van de pil door zeer jonge vrouwen. Er zijn diverse aanwijzingen dat de groep jonge pilgebruiksters op den duur een licht verhoogd risico op borstkanker heeft. Dat verhoogde risico bestaat vooral bij vrouwen die vòòr hun twintigste met de pil begonnen zijn. Bij een tiener die de pil alleen wil slikken tegen menstruatieklachten, of als voorhehoedmiddel bij incidenteel seksueel contact, zou men zich kunnen afvragen of het wel verstandig is dergelijke risico's te nemen (Brandt 1996).

Een tweede reden om kritisch naar de pil te kijken is dat deze geen bescherming geeft tegen seksueel overdraagbare aandoeningen, waaronder AIDS. Doordat de pil het meest populaire middel is komt het condoom gebruik onder vrouwen tot 25 jaar weinig voor, terwijl zij relatief vaak wisselende contacten hebben. Volgens onderzoekers stijgt de toepassing van 'double Dutch' (het gebruik van zowel de pil als het condoom) wel, maar het is nog laag. Hoe jonger, des te vaker double Dutch wordt toegepast. Uit een onderzoek van Brugman (1995) blijkt dat een op de vier jongeren bij de eerste gemeenschap zowel de pil als het condoom gebruikte. Bij de meest recente partner is het double Dutch gebruik gestegen van 13% in 1990, naar 18% in 1995. Dit percentage is lager dan de 25% bij de eerste geslachtsgemeenschap, omdat jongeren bij het meest recente contact vaker het gevoel hebben dat er sprake is van een vaste relatie, waardoor ze minder risico zouden lopen op een SOA of HIV.

Het is de vraag of de veronderstelde verbanden tussen de pil en bepaalde vormen van kanker, en tussen de pil en SOA/HIV preventie, invloed hebben op de meningen van jonge meiden over de pil. Het verhaal achter de populariteit van de pil wordt nog complexer met de wetenschap dat 40% van de meiden die de pil gebruiken klaagt over bijwerkingen.

Voor ons onderzoek zijn twintig meiden, tussen de 13 en 21 jaar, geïnterviewd. Ze gebruiken allen de pil. Elf van hen wonen in Utrecht en omgeving, negen in een klein (gereformeerd) dorp in Zuid-Holland. In dit artikel worden de voornaamste bevindingen beschreven met een nadruk op de redenen voor het pilgebruik, de ideeën van meiden over de mogelijke bijeffecten en de invloed van het pilgebruik op het condoomgebruik. In de gesprekken met de meiden is ingegaan op de redenen waarom ze voor de pil gekozen hebben, hun ervaringen met het gebruik, ideeën over bijwerkingen, de consequenties voor SOA/HIV-bescherming en hun oordeel over de hun geboden zorg.

Redenen voor het pilgebruik

I: Kun je me vertellen waarom je aan de pil bent gegaan?

M: Omdat, ik had last van acne, daarom heb ik hem gevraagd. En omdat ik ch..gewoon niet zwanger wilde worden...

I: Had je een vriend?

M: Nee, ik had geen vriendje... ik wist dat ik er mee bezig was,... als het eenmaal zover is kan je niet meer beginnen... Ik vind het wel handig, je kan ook bepalen wanneer je ongesteld wordt... in de zomer toen heb ik drie maanden door twee, nee, drie strippen achter elkaar genomen, zonder te stoppen, omdat ik er geen zin in had.

Bovenstaand fragment geeft aan dat er voor één persoon meerdere redenen kunnen zijn om de pil te slikken. Het is niet altijd mogelijk de belangrijkste reden voor pilgebruik aan te wijzen. Het gebruik is het gevolg van een complex geheel van redenen van zeer verschillende aard. In de twintig interviews zijn vijf verschillende redenen gegeven waarom de meiden zijn begonnen met de pil. In onderstaande tabel staat wat de meiden in eerste instantie noemden als aanleiding om aan de pil te gaan. In de tweede tabel staan de leeftijden op het moment dat met de pil begonnen werd.

Tabel 1 Eerst genoemde reden om met de pil te beginnen (N=20 meiden)

<i>reden om met de pil te beginnen</i>	<i>aantal</i>
1. vriend	7
2. pijnlijke menstruatie	6
3. huidproblemen	3
4. regelen van de menstruatie	2
5. wens van de ouders	1
6. combinatie 1 & 4	1

Tabel 2 Leeftijd op het moment van de eerste pil (N = 20 meiden)

<i>leeftijd</i>	<i>aantal</i>
12	1
13	1
14	3
15	7
16	6
17	2

Het meest opvallende van deze data is dat de meerderheid van de meiden in eerste instantie zegt om een andere reden met de pil te zijn begonnen dan het voorkomen van zwangerschap. Tijdens een presentatie van deze gegevens aan een internationaal gezelschap waren de aanwezigen geschokt door deze informatie. "This is a study from the moon", zei een van hen. De verbazing heeft enerzijds te maken met de – in de ogen van

buitenlandse onderzoekers – extreem jonge leeftijd waarop meiden de pil beginnen te slikken. Anderzijds zijn met name de medisch geschoolde onderzoekers verbaasd dat de pil wordt voorgeschreven voor condities zoals acne, waar het middel niet primair voor bedoeld is.

Pil en seksualiteit

De afgelopen twintig jaar zijn jongeren op een steeds jongere leeftijd seksuele relaties aangegaan. Vooral de seksuele ervaringen van meiden zijn toegenomen (Marneth & Ravensloot 1991). Tussen 1981 en 1989 is het percentage jongeren met een coïtuservaring gestegen van 18% naar 33% (Vogels & van der Vliet 1990). De gemiddelde leeftijd waarop meiden hun eerste coïtuservaring opdoen ligt rond de 16 jaar. Voor driekwart van hen komt deze eerste coïtus niet onverwacht (Rademakers 1990).

Uit ons onderzoek blijkt dat van de zeven meiden die ter preventie van zwangerschap met de pil begonnen er drie nog niet met een jongen naar bed waren geweest. Een van hen had geen vriend maar wist “dat ze er mee bezig was”, een ander begon met de pil maar maakte het uit voordat het er ooit van kwam. Voor de anderen was de pil voor extra veiligheid, ze gebruikten al het condoom.

De meeste meiden die om een andere reden dan het voorkomen van zwangerschap aan de pil gingen, zeiden dat het wel prettig was dat ze nu ook tegen zwangerschap beschermd waren. Het voordeel van pilgebruik wegens een andere reden dan zwangerschapspreventie, is volgens de meiden dat ze ‘*het* nu niet meer aan hun ouders hoeven de vragen’. Vragen om de pil als je een vriend hebt is alsof je aan je ouders toestemming vraagt of je met hem naar bed mag. Een van hen vertelt:

Mijn vader heeft geëist dat ik aan de pil ging omdat ik steeds ziek was en hij er ziek van werd mij steeds op school te moeten ophalen... Ik denk dat ik, als ik naar mijn vader was toegestapt van, ik wil aan de pil en hij zegt waarom...dan had ik waarschijnlijk gezegd van, ik voel me niet zo lekker... Kijk je gaat nooit tegen je vader zeggen van, ik heb een vriend, zeker niet op je vijftiende ... dat valt verkeerd. Ik denk dat het een foute manier is om je ouders te vragen of je aan de pil mag. Maar ja, als jij nooit ziek op bed ligt zal geen ouder daar intrappen. Ik zou bij God niet weten hoe iemand dat moet oplossen... Ik heb het gelukkig makkelijk gehad, in zekere zin natuurlijk... Wij hebben nooit die stap hoeven zetten met angstzweet in je handen van oh...

En een ander:

R: Ja, ik begon ermee, toen ik ongesteld was, en niet om de veiligheid voor een vriend of zo... Dus dat was anders eigenlijk. Ik ging aan de pil omdat ik eh, zo erg ongesteld was dus eh, ja, dat vonden ze ook normaal, da's OK.

I: En als het andersom was geweest?

R: Ja ik denk dat het dan wel anders was geweest. Als ik had gezegd van eh, ja, ik heb een vriend, of eh, ik wil aan de pil gaan omdat ik veilig wil vrijen of zo, dan hadden ze wel anders gereageerd. Dan wel eh, oh, en moet dat dan...

De ambivalente gevoelens over seksualiteit kwamen ook naar voren in antwoord op de vraag wat erger is, in een overvolle tram een condoom of een strip met pillen laten vallen. Slechts één meisje zei dat het haar niet uitmaakte, de anderen maakten wel een onderscheid; de pil laten vallen is niet erg, maar voor een condoom zouden ze zich schamen. Gevraagd waarom zij zich zouden schamen, zeiden de informanten dat het condoom maar voor één ding gebruikt kan worden. Seks is intiem, daar loop je niet mee te koop. Het condoom laten vallen betekent dat je *het* echt doet, maar wanneer je de pil slikt kan het altijd zijn dat je die om een andere reden gebruikt. De pil kan ook gezien worden als medicijn. Ter illustratie het volgende fragment:

I: Stel je voor, je zit in een drukke bus, en je kan kiezen, de pil laten vallen of het condoom...?

R: Nou ik denk de pil, het condoom is maar voor een ding en dat wordt dan ook gelijk gedacht. Het is nou eenmaal zo. Je zou je eigenlijk niet moeten schamen want je doet het veilig, maar eh...ja das eigenlijk best raar.

I: Enig idee waarom het zo is?

R: Nee, ik weet het niet, het is raar. Niet dat ik me schaam voor seks ... maar ja, omdat ik condooms heb ... het is raar, want waarom zou je je schamen?

Advies van moeders

Terwijl het beeld bestaat dat jongeren open over seksualiteit kunnen praten met hun ouders, blijkt dat jongeren daar toch moeite mee hebben. Veel ouders doen volgens Ravensloot hun best om over seks te praten maar wanneer ze het proberen geven hun kinderen niet thuis. De jongeren geven de voorkeur aan het verzamelen van informatie via andere, anonieme wegen, bijvoorbeeld via meidenbladen, of op school.¹

Ravensloots conclusie dat meiden niet over seks willen praten heeft enige nuance. De pil maakt seks bespreekbaar zonder echt over seks te spreken. Het is makkelijker om tegen je moeder te zeggen dat je aan de pil wil, dan te zeggen dat je met je vriend naar bed wil. Met uitzondering van één hadden alle meiden met hun moeder besproken of ze aan de pil zouden gaan en vaak ging de moeder mee naar de dokter. Op deze manier geeft de moeder haar dochter (stilzwijgend) goedkeuring voor de start van een veilige en verstandige seksuele carrière. Veel meiden vinden deze goedkeuring van hun moeder erg belangrijk.

Niet alleen praten de meiden met hun moeders voordat ze de pil gaan gebruiken. De helft van de informanten meldt dat zij de pil gebruiken op initiatief van hun moeder (zie tabel 3). Dit komt overeen met een onderzoek van Rademakers (1990) waarin blijkt dat het vaak voorkomt dat de moeder haar dochter adviseert om met de pil te beginnen. In dit onderzoek werden vier meiden met een vriend er door hun moeders op gewezen dat het wel tijd werd en verstandig zou zijn om met de pil te beginnen. In de andere gevallen stelde de moeder een bezoek voor aan de dokter in verband met klachten over de menstruatie en acne. In bijna alle gevallen zijn het ook de ouders die de kosten voor de pil op zich nemen.

Tabel 3 Op wiens initiatief wordt de pil gebruikt? (N=20)

<i>initiatief voor het gebruik</i>	<i>aantal</i>
moeder	10
vader	.2
ego	7
dokter	1

In hoeverre de ouders een dubbele agenda hebben in het voorstellen van de pil voor niet seksuele redenen zal onderzocht moeten worden. Volgens een aantal van de meiden waren hun ouders er gerust op dat, als het zover zou komen, hun dochter niet zwanger zou raken. Maar, werd snel benadrukt, het is niet zo dat je als je aan de pil gaat, je 'het ook gelijk gaat doen'. Dat was volgens hen ook niet het idee van hun ouders.

Het bezoek aan de huisarts

Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat huisartsen de pil haast automatisch voorschrijven wanneer cliënten vragen om anticonceptiemiddelen (Ketting & van Delft 1992). Wanneer de cliënt bijwerkingen ervaart, schrijven artsen meestal een andere anticonceptiepil voor. Wanneer huisartsen over het condoom spreken is dit in verband met HIV/SOA-bescherming en niet als voorbehoedmiddel. Over andere voorbehoedmiddelen wordt nauwelijks gesproken. Het pessarium is bij huisartsen niet populair, het spiraaltje laten de huisartsen liever aan de gynaecoloog over en ook sterilisatie is een zaak van de specialist (Brandt 1991).

De pilconsulten zijn gewoonlijk kort. Over het juiste gebruik van de pil of over mogelijke bijwerkingen wordt weinig verteld. Drie meiden vinden dat ze uitgebreide informatie ontvingen, de rest kreeg weinig of geen informatie. Het is meer regel dan uitzondering dat dokters naar de bijsluiter verwijzen. Die wordt door de meiden doorgelezen en de rest van hun informatie, als ze daar behoefte aan hebben, zoeken ze bij vriendinnen, hun moeder, of halen ze uit tijdschriften zoals *Fancy* en *YES*.

Ongeveer de helft van de meiden had tijdens het interview vragen over de pil. De vragen zijn niet dringend genoeg om er zelf achteraan te gaan, maar er zijn blijkbaar wel wat onduidelijkheden. Hoe de pil precies werkt, interesseert hun over het algemeen niet, ze weten dat het iets met hormonen is. De vragen gaan meer over de verschillende soorten pillen die ze bij vriendinnen zien, over het 'doorslikken' en over bijwerkingen. Over het algemeen hebben de meiden het idee dat je de pil zo lang kunt slikken als je wilt, dat je alleen even moet stoppen wanneer je zwanger wilt worden.

De rol die artsen spelen in het gebruiken van de pil voor andere redenen dan anticonceptie, zal nader onderzocht worden. Zij lijken het slikken van de pil als medicijn aan te moedigen. Het is mogelijk dat zij dit doen omdat zij vinden dat meisjes niet vroeg genoeg kunnen beginnen met de pil, omdat ze dan in ieder geval beschermd zijn wanneer ze seksueel actief worden. Risico's van pilgebruik lijken niet te figureren in het voorschrijfgedrag van artsen. De veiligheid van het voorschrijven van hormonen aan

meiden wier menstruatie nog maar net op gang is gekomen en wier lichamen nog niet volgroeid zijn werd door de eerder genoemde internationale onderzoekers betwijfeld.

Een aantal meiden zei in de interviews het moeilijk te vinden om over seks te praten met een arts. Terwijl seks aan de ene kant, "heel gewoon is", "de normaalste zaak van de wereld", zagen zij er tegen op de dokter te vertellen dat ze aan de pil wilden omdat ze wilden vrijen. Wanneer het consult voorbij was, zeiden ze dat ze erg opgelucht waren: "Ik zag er tegen op in de wachtkamer en toen ging ik naar binnen en toen vroeg ik het gewoon", of: "Ik kwam voor drie dingen en als laatste zei ik snel, en ik wil ook aan de pil".

De pil als vrijbewijs

De meiden uit deze studie zeiden dat het pilgebruik niet iets is om van de daken te roepen. Meestal spreken zij er alleen over met hun moeder en een aantal hartsvriendinnen. In een onderzoek uit 1990 concludeert Rademakers dat meiden de pil soms als *status symbool* zien: *zoals een rijbewijs betekend dat je een auto kan besturen, is de pil het bewijs dat je met een jongen naar bed kunt gaan, het vrijbewijs*. In ons onderzoek zei geen van de meiden dat het stoer is om de pil te gebruiken. In tegendeel, meiden die om die reden aan de pil gaan zijn "dom". Wel werd door een aantal meiden de mogelijkheid om seks te kunnen hebben expliciet genoemd: "Ik dacht wel even, goh, nu kan ik ook seks hebben". Unaniem zeiden ze echter, dat beginnen met de pil lang niet zo'n belangrijk moment was in hun leven als de eerste menstruatie.

Meerdere malen verzekerden de meiden ons dat de mogelijkheid om seks te hebben zonder zwanger te zijn heus niet betekent dat wanneer je aan de pil gaat, dat je dan "hop met iemand het bed in duikt". Het zomaar met iemand naar bed gaan wordt afgekeurd. Alle meiden distantieerden zich van een dergelijke vrije seksuele moraal.

Pil, discipline en controle

Het vertrouwen in de pil is groot. Voor de meiden geeft de pil hun de beste mogelijkheid om hun vruchtbaarheid te controleren. Mits goed geslikt, is de pil volgens de meiden 100% betrouwbaar. Het dagelijks slikken van de pil zien zij niet als een nadeel van het middel. Ze hebben allen vastomlijnde strategieën om de pil niet te vergeten. Eén van hen vertelt:

Nou, ik zie ze gewoon naast me bed en op me tafel en dan zie ik ze en dan weet ik het weer... Ik ben er helemaal aan gewend dus... dat is altijd gewoon een gewoonte. Als ik naar bed ga dan neem ik een glas water mee, dan neem ik hem eerst in en dan kleed ik me eigen uit en dan ga ik naar bed dus, dat is eigenlijk gewoon een gewoonte.

Slechts twee meiden waren wel eens bang geweest zwanger te zijn.

Een terugkerend thema in alle interviews is het belang en het gemak van de wijze waarop de pil de menstruatie reguleert. De pilgebruikster beslist zelf wanneer zij onge-

steld wordt, en voorkomt een pijnlijke of lastige menstruatie. Het kunnen plannen van de menstruatie kreeg veel nadruk tijdens de interviews. Meiden zijn hartstikke blij met de pil want "je weet wanneer je menstruatie komt, je kunt je vakantie plannen, en je hebt gewoon nergens last van". Verschillende meiden vertelden ons dat ze op vrijdag stopten met hun strip, zodat ze maandag ongesteld werden, en het op vrijdag weer over was. Zo zijn ze nooit ongesteld in het weekend. Een aantal begon aan de pil, omdat ze het lastig vonden ongesteld te worden tijdens de vakantie:

...ik ging op wintersport en ik had met mijn moeder al uitgerekend dat ik eh, precies tegen de wintersportvakantie ongesteld zou zijn. Nou, als jij aan het skiën bent, en je zit boven op een heuvel en je zegt, "Oh, ik moet even vershonen" nou dat gaat dus niet echt. Dus toen had mijn moeder gezegd... en hebben we hem van te voren aangevraagd... Uiteindelijk was ik de pil toch vergeten en toen werd ik toch ongesteld, het had niet echt veel nut. Maar zo ben ik gewoon maar door blijven slikken, en ook omdat eh ja, het is toch wel makkelijk, want ook later, tegen zwangerschap... toen had ik zoiets van, toch wel makkelijk.

Ik ben aan de pil gegaan omdat ik dit jaar drie of vier weken aan het strand lag en omdat ik dan ongesteld zou zijn. Ja dan kan je wel zwemmen en zo maar echt, als je heel erg ongesteld bent is dat niet echt prettig... Eind juli ging ik aan de pil, toen heb ik hem gelijk een keer doorgeslikt... en gister was ik jarig en moest ik de dagen erna werken en ik heb even geen zin, dus slik ik hem weer zeven dagen door... ik vind het wel heel makkelijk omdat ik precies weet wanneer ik ongesteld ben, omdat ik van mezelf heel onregelmatig ben.

Ik had een vriend en eigenlijk voor de zekerheid er bij... Volgens mij op een dag dacht ik, ik moet maar eens aan de pil beginnen, want oh ja, het is allemaal zo onhandig want oh ja, we zouden naar Londen gaan, en we zouden naar Londen gaan met z'n tweeën en toen zou ik daar precies ongesteld worden en nou had ik gehoord, ik wist wel dat je met de pil je ongesteldheid kon veranderen. Dus toen zei ik, ja anders neem ik gewoon de pil en zo is het eigenlijk gegaan... Ik zou hem wel doorslikken als het uit zou gaan, omdat, ja ik ben er nu gewoon aan gewend, lekker makkelijk, je weet precies wanneer je ongesteld bent. En ook wanneer je op vakantie bent. De afgelopen vakantie heb ik het zo gedaan dat ik de week ervoor ongesteld werd, dat vind ik wel zo handig, vooral als je dan in Frankrijk bent en dat je vaak in de zee wil gaan zwemmen en zo.

De nadruk die in de meeste interviews gelegd werd op het voordeel van de pil in termen van menstruatie-regulering, geeft de indruk dat dit een minstens zo belangrijk aspect van het pilgebruik is als de bescherming tegen zwangerschap. Alle meiden die momenteel de pil gebruiken omdat ze een vriend hebben, zeiden door te slikken wanneer de relatie uit zou gaan.

I: Stel dat het nu uit zou gaan, denk je dat je dan door gaat met de pil?

R: Ja dat wel, dat zo wie zo, voor buikpijn. Maar niet eht eh zo van eh, oh ik heb over drie weken wel een nieuwe vriend en daar moet ik ook mee naar bed. Weet je wel. Want zo zijn dr ook, van die meiden hè, hè van de verkering is uit, oh wat kan het mij schelen,

volgend week weer een andere weet je wel. Nee, dat gaat voor mij niet op... Het heeft gewoon goed geholpen en om nou weer te stoppen en eh (weer buikpijn te krijgen), daar heb ik geen zin in.

Soms lijkt het alsof de meiden zelfs vinden dat er zonder de pil geen normaal leven geleid kan worden.

Ik heb zoets van, ...ik wil ook gewoon werken en carrière maken en dan kan je niet zeggen van joh, ik ben ongesteld, ik ga naar huis. Ja, dat is gewoon belachelijk, dat kan gewoon niet.

Bijwerkingen van de pil

De meeste meiden zijn op de hoogte van een aantal bijwerkingen van de pil. Ongeveer de helft was dikker geworden, maar vindt dit niet echt een probleem. De angst voor bijwerkingen is voor geen van hen een drempel geweest om de pil te slikken. Volgens hen kun je altijd nog stoppen wanneer blijkt dat je ergens last van krijgt. Bij een aantal meiden verdwenen de effecten op den duur. Twee meiden kregen vanwege klachten een andere pil.

Wanneer bijwerkingen bij de dokter worden gemeld, is het advies vaak nog even door te slikken omdat het lichaam moet wennen aan de verandering. De bijwerkingen wordt niet zozeer geweten aan de pil, maar aan het lichaam dat aan de pil moet wennen. Artsen lijken ervan uit te gaan dat er een pil is voor iedereen. Het is een kwestie van het vinden van de juiste match.

Mogelijk heeft de houding van de arts invloed op de beleving van de bijwerkingen en hoe hierop gereageerd wordt. De meeste meiden hebben wel eens iets gehoord over mogelijke lange-termijn effecten, een paar hebben extra informatie gevraagd aan hun dokter. *De meerderheid heeft echter geen boodschap aan de negatieve berichten en een aantal meiden werd zelfs boos over die verhalen die de pil een slechte naam geven.*

... ik snap niet dat sommige vrouwen daar zo moeilijk over doen...ik heb zoets van, waarom maken ze (onderzoekers, media) zo'n heisa over de pil, terwijl dat nooit echt bewezen is, terwijl over roken en drank, mensen veel minder een probleem maken.

Redenen om je niet druk te maken om de bijwerkingen zijn het vertrouwen in de dokter, ongeloof, een afgewogen keuze tussen de voor- en nadelen van de pil en een 'ik-zie-het-later-wel-instelling'. Dit blijkt onder andere uit de volgende reacties:

Ja, de laatste tijd hoor je veel over bijwerkingen, maar dat was toen eigenlijk niet zo, dat kwam niet ter sprake. Nu hoor je die pil is niet goed en die pil is niet goed ... maar ja, ik slik hem al zo lang en ik heb nergens last van. Nu als ik naar de dokter voor een recept ga dan vraag ik wel steeds van goh, zijn het slechte pillen die ik gebruik, maar hij zegt steeds nee, dus daar vertrouw ik op. Ik neem aan dat hij het weet.

Nou daar denk ik nu nog niet aan. Misschien dat ik over een paar jaar zeg van, nou misschien toch gevaarlijk of weet ik wat, maar nu eigenlijk nog niet. Want ik denk, dat als het echt gevaarlijk was dan hadden ze het wel afgeschaft, maar misschien kan het nou ook wel gebeuren, maar ja, je kan zo meteen niks meer doen, en als je geen pil meer slikt, hoe moet het dan...

Wel dat er verhalen zijn dat je er kanker, of eh, andere dingen van kunt krijgen, dat je meer kans op, maar verder niet... Ik bedoel, als het gebeurt dan heb ik, als ik niet de pil had genomen dan was ik misschien wel zwanger geweest. En dat ik hem nu heb genomen heb ik misschien wel kans op iets anders, maar ik ben liever nu niet zwanger. Dan zie ik het later dan wel.

Lange-termijn..., ja maar dat kan op zich met alles, kan je dat gaan bedenken. Ook met gewone medicijnen, dingen die je eet. Ik rook ook... Ik heb nu zoiets van, ik heb er nu baat bij, ik ga niet elke keer ziek zijn, met zoiets van, stel je voor, dat als ik de pil zou slikken dat ik er later misschien last van kan krijgen. Want de rest van mijn leven heb ik er last van als ik het niet slik.

Het vertrouwen in de arts is groot en weegt op tegen de nare berichten in de krant: "Als hij zegt dat het goed is, is het goed. Wie anders zou je dan nog kunnen vertrouwen?"

De invloed van de pil op het condoom gebruik

Een veel gemaakte veronderstelling is dat het condoom minder gebruikt wordt wanneer vrouwen de pil gebruiken. Uit een onderzoek van Brugman (1995) blijkt dat het condoomgebruik afneemt naarmate de relatie langer duurt. Volgens Leliveld en Ketting (1984) passen jongeren een effectievere anticonceptie toe naarmate de relatie langer duurt: hoe ongewenster een zwangerschap voor jongeren, hoe groter de kans dat deze ontstaat.

De vraag is hoe zwangerschapspreventie zich verhoudt tot de preventie van geslachtsziekten. Bij de meiden in deze studie is de angst voor HIV/SOA heel groot (de interviews zijn gehouden tijdens de grote SOA en clamymidia campagne). Ze zijn iets minder bang voor onvruchtbaarheid.

Volgens de meiden wordt bij seksueel contact de pil vooral voor de zekerheid gebruikt, voor extra veiligheid. Het condoom werd al gebruikt, en zal gebruikt blijven worden totdat de vriend een test heeft gedaan. Dit laatste is voor alle meiden duidelijk, wanneer je niet de eerste voor elkaar bent, moet er veilig gevrijd worden. Slechts één van de meiden zei onbeschermd te vrijen met een jongen die al eerder vriendinnen had gehad. Ook meiden die nog geen seksueel contact hebben, zijn vastbesloten om condooms te gaan gebruiken.

Hoewel de meiden niet houden van het nemen van risico's en zeggen veilig te (gaan) vrijen met de pil en het eendoom, wil dat uiteraard niet zeggen dat er ook altijd veilig gevrijd wordt. In de eerste plaats is de kans op een sociaal wenselijk antwoord erg groot. Wanneer we vroegen naar het gedrag van andere meiden, om sociaal wenselijke

antwoorden te omzeilen, zeiden ze ervan overtuigd te zijn dat er anderen zijn die denken dat het genoeg is om zich alleen tegen zwangerschap te beschermen. Een aantal van hen suggereerde dat als er geen condooms bij de hand zijn, en het meisje is aan de pil, dat vrijen zonder condoom toch voorkomt. Jongens zouden makkelijker zonder condoom vrijen dan meiden. De meiden en jongens die het zonder doen, zijn volgens hen nogal dom. Ze kennen zulke jongens en meiden van school, en over de gevolgen van onveilig vrijen lezen ze in de verhalen en 'help-rubrieken' van de YES en Fancy. Het is dus niet mogelijk om met zekerheid uit deze studie te concluderen of meiden nu wel of niet condooms gebruiken. Wel is opmerkelijk dat ze zo uitgesproken zijn over het belang van condooms. Ze brachten het condoom vaak zelf ter sprake, en met grote overtuiging. Ze durven ze te kopen en een aantal praatte een beetje meewarig over de reclames op TV waarin condoomschroom aan de orde komt. Veilig vrijen is iets waar men trots op moet zijn, niet iets om je voor te schamen.

Conclusie

Tijdens de gesprekken bleek 'het gezicht' van de pil constant te wisselen. De meiden praten over de pil als voorbehoedmiddel, als middel tegen een pijnlijke menstruatie en acne, en als een 'planner' voor het sociale leven. De verschillende redenen van gebruik hebben elk een andere lading en gevoeligheid en het is persoonsgebonden wanneer en naar wie je welke reden uit. De verschillende gebruiksmogelijkheden zorgen ervoor dat geen directe associatie meer is tussen pil en seks. Praten over seks is lastig, maar dankzij de pil kan er over seksualiteit gesproken worden zonder het woord expliciet te gebruiken.

Het is de vraag in hoeverre ouders, meiden, en ook artsen de de-seksualisatie van de pil strategisch gebruiken. De angst voor een ongewenste zwangerschap, of de angst om een gesprek over seks te beginnen, kan omzeild worden door de pil te gaan gebruiken voordat er sprake is van seks. De aanleiding om met de pil te beginnen kan niet los gezien worden van de voordelen die de pil, nu of later, met zich meebrengt.

In de studie van Ravensloot (1997) komt naar voren dat de beleving van seksualiteit en de manier waarop men er binnen het gezin mee omgaat, wordt beïnvloed door de sociale klasse waaruit het meisje komt. Ons onderzoek is te kleinschalig om zulke vergelijkingen te maken maar een uitbreiding van ons onderzoek staat op de agenda.

Controle is een terugkerend thema in alle interviews. Dit is niet alleen een prettige bijkomstigheid; vaak is het *de* reden om de pil te slikken. Het belang van controle lijkt vooral voort te komen uit het verlangen te beantwoorden aan de verwachtingen van de maatschappij met betrekking tot werk, school en sociale contacten. Daarbij komt dat een 'natuurlijk' verloopende menstruatie vaak niet voorspelbaar is, vooral bij meiden die net beginnen te menstrueren. De pil verschaft hun een middel om deze onvoorspelbaarheid de baas te worden. De menstruatie kan gepland worden en hoeft belangrijke sociale gebeurtenissen, zoals vakanties, niet langer te verstoren. De drang naar controle van het lichaam uit zich ook in de wijze waarop meiden aan de lijn doen om te voldoen aan het heersende schoonheidsideaal.

Rothman (1989, 1994) beschrijft deze behoefte tot beheersing van lichamelijke processen als een gevolg van de steeds verdergaande vergelijking van het lichaam met een machine: efficiënt, rationeel en productief, gecontroleerd en voorspelbaar (cf. Kruhmeich & Struhkamp 1998). Een dergelijke machine metafoor is niet terug te vinden in het vertoog van de meiden. Het reguleren van de menstruatie lijkt voor hen eerder een uiting van zelfvertrouwen en macht. Zij beheersen hun leven. Ze zijn jong, willen wat, en slikken de pil. Crawford (1984) betoogt dat controle een centraal cultureel thema is in het hedendaagse gezondheidsvertoog. Door het lichaam te beheersen, laat men zien dat men voldoet aan centrale waarden in de hedendaagse maatschappij, die van individualiteit en zelf-beheersing.

De pil is het veiligste anticonceptie middel en ook hier komt het controle aspect weer naar voren. Meiden nemen alleen genoeg met het veiligste middel; het condoom is niet veilig genoeg als anticonceptiemiddel. In hoeverre het pilgebruik het condoomgebruik beïnvloedt, is moeilijk te zeggen, maar volgens de meiden is het zeker niet zo dat de pil in plaats van het condoom gebruikt wordt. De intentie om het condoom, naast te pil, te gebruiken is groot.

Huisartsen lijken de pil automatisch voor te schrijven zonder veel aandacht te geven aan andere middelen. De positieve basishouding tegenover de pil uit zich ook wanneer er zich problemen voordoen. Als een gebruikster last heeft van bijwerkingen, wordt dit toegeschreven aan haar lichaam dat zich nog aan de pil moet aanpassen. De gebruiksters vertrouwen de artsen en zij ervaren de bijwerkingen niet als bedreigend.

De, in vergelijking met andere landen, grote populariteit van de pil en de geringe mate van pilpaniek in Nederland kan niet alleen aan de huisartsen toegeschreven worden. De mate waarin het lekenperspectief en het perspectief van de arts overeenstemmen is van belang bij de overweging om al of niet gebruik te maken van geneesmiddelen (cf. Verheek-Heida 1992). De meiden willen graag aan de pil en artsen weten dat de pil het leven van de meiden een stuk aangenamer maakt. Als de arts hun (geringe) twijfels weg kan nemen is dat voor de meiden alleen maar prettig. Ze willen graag aan de pil en de positieve mening van de arts over de pil weegt al snel zwaarder dan de negatieve verhalen uit de krant.

Ter afsluiting: tijdens het onderzoek is gebleken dat de pil ook in Nederland een gevoelig onderwerp is, maar wel op een heel andere manier dan elders. In tegenstelling tot veel andere landen waar de gevoeligheid ligt in negatieve associaties met de seksuele moraal of mogelijke bijeffecten, is in Nederland de controverse een gevolg van de vanzelfsprekendheid van het pilgebruik en het idee om deze vanzelfsprekendheid te onderzoeken of aan te kaarten. Academics bekritiseerden dit onderzoek vanwege hun angst dat het de pil in diskrediet zou brengen, met alle gevolgen vandie (een stijging van ongewenste zwangerschappen en abortussen). Ook meiden sprongen met grote overtuiging op de bres voor hun pil. Nederlanders zijn trots op de lage abortuseijfers en het zeer beperkt voorkomen van tienerzwangerschappen en dat is waarschijnlijk een reden waarom onderzoek naar de pil onbegrip en argwaan oproept. Middels dit artikel hebben wij laten zien welke culturele aspecten bijdragen aan de vanzelfsprekendheid van het gebruik van de anticonceptiepil.

Noot

Anita Hardon en Ruth van Zorge werken beiden bij de Sectie Medische Antropologie van het Antropologisch-Sociologisch Centrum van de Universiteit van Amsterdam. Anita Hardon is Universitair Hoofddocent, en heeft eerder onderzoek gedaan naar medicijngebruik in de Filipijnen. Ruth van Zorge is toegevoegd onderzoeker en werkt aan een onderzoek naar de sociale en culturele betekenis van epilepsie in Nederland. Beiden doen onderzoek op het terrein van de reproductieve gezondheid (hardon@pscw.uva.nl /vanzorge@pscw.uva.nl).

1. Ravensloot (1997) vraagt zich af hoe het komt dat het onderhandelingsconcept dat in onze samenleving zo geïnformaliseerd is, zich niet op het gebied van seksualiteit heeft doorgezet.

Literatuur

- Brandt, E.
1996 *De pil. Alles over de anticonceptie pil*. Amsterdam: Prometheus.
- Brugman, E.
1995 *Jeugd en seks 95. Resultaten van het Nationaal Scholieren Onderzoek*. Utrecht: SWP.
- Crawford, R.
1984 A cultural account of 'health': Control, release and the social body. In: J.B. Kinlay (ed.), *Issues in the political economy of health care*. New York: Tavistock, pp. 60-103.
- Delft, M. & E. van Ketting
1992 *Anticonceptiegebruik in Nederland: Ontwikkelingen en vooruitzichten*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Krumeich, A. & R. Struhkamp
1998 How to give birth: Anthropology and the study of medical practices. Zeist: Conference paper.
- Leliveld, F. & E. Ketting
1984 *Op de grens van volwassenheid: Verslag van een onderzoek naar de intieme leefsituatie van 17 tot 24 jarigen*. Zeist: Nederlands Instituut voor Sociaal Sexuologisch Onderzoek
- Marneth, A. & J. Ravensloot
1991 Niet te vroeg en niet te ver. In: I. van der Zande (red.), *Het is meiden menens*. Amersfoort: Bibliotheek Jeugd en Samenleving, pp. 96-105.
- Rademakers, J.
1990 *Eerste kennismaking met anticonceptie*. Delft: Eburon.
- Ravensloot, J.
1997 *Seksualiteit in de jeugdfase: Vroeger en nu. Ouders en jongeren aan het woord*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Vennix, P.
1990 *De pil en haar alternatieven*. Delft: Eburon.

Verbeek-Heida, P.

1992 *De eigen wijsheid van de patiënt. Alledaagse overwegingen bij geneesmiddelengebruik.* Amsterdam: Het Spinhuis.

Vogels, T. & R. van der Vliet (red.)

1990 *Jeugd en gedrag: Gedrag en gezondheidsrisico's bij scholieren.* Den Haag: SDU.